

da prijevod ne pati samo od te vrste pogrešaka: »A bilo je to u vrijeme kad je bilo malo glavnih, a još manje sporednih putova, a oznake i putokazi bili su vrlo rijetki, ...« (177).

Slagari i korektor dali su svoj prilog velikim brojem tiskarskih pogrešaka, od kojih neke nisu sasvim bezazlene. Tako na str. 26. stoji da je po nalogu vojvode od Berryja »ukraden« predivni rukopis, a on je bio »ukrašen«. Malo dalje, mjesto Mancikert postalo je Maucikert (120). Uzgred, i urednik je previdio da pisac navodi kako ilustracije za knjigu preuzima iz spomenutog ukrašenog rukopisa, dok ih u našem izdanju nema.

Knjiga je po svemu očiti primjer krajnje nemarnosti svih koji su na njoj surađivali: autora, urednika, prevodioca, lektora i korektora. Dobri su jedino oprema i dizajn, iako se mora primijetiti slaba kvaliteta poneke reprodukcije, a možemo se i zapitati zbog čega su na omotu prikazani prosjaci, kada je riječ o hodočasnici?

Napokon, kome uopće treba takva knjiga? Ako se već htjelo objaviti djelo o toj temi, što je samo po sebi i potrebno i pohvalno, izbor je mogao i morao biti bolji. Spomenimo samo ozbiljnu, a popularno pisanu knjigu Raymonda Oursela »Pèlerins du Moyen Age« (Hodočasnici srednjega vijeka), bez tendencija i nategnutog osuvremenjivanja. Ako urednici sami nisu stručnjaci za područje iz kojega biraju knjige, zbog čega nemaju konzultante? Čemu na tržište siromašno historiografskim djelima iznositi još jednu publicističko-pamfletsku knjigu, kao da nemamo dovoljno vlastitih?

Neven Budak

GEORGES DUBY, VITEZ, ŽENA I SVEĆENIK

Zagreb, 1987.

Otkriće ove knjige u izlozima zagrebačkih knjižara vrlo me je obradovalo, kao, vjerujem i sve one koji su imali u rukama koje od zanimljivih djela Georgesa Dubyja. Nadajmo se da će domaći izdavači ubuduće imati više sluha za prijevode važnih djela stranih historiografija, tim više što je to štivo izvanredno zanimljivo za svakog obrazovanog čitaoca.

Knjiga »Vitez, žena i svećenik« ne dopušta onom tko je uzme da je ispušta iz ruke, neodoljivo ga privlačeći kako svojom temom tako i pristupom, obradom teme i sočnim jezikom. Uz to, autor niti u jednom trenutku ne napušta visoku znanstvenu razinu. Upada u oči da se on služi uglavnom metodom analize primjera, slučajeva (case-studies) koju potkrepljuje analizom pravnih i književnih dokumenata. Metoda analize slučajeva mnogim je historičarima sumnjiva, jer se često zloupotrebljava pristranim izborom primjera, prebrzim zaključivanjem i generaliziranjem. Duby, međutim, upotrebljava ovu metodu s velikim oprezom, prenoseći nam samo one zaključke koji su izvan svake sumnje. Sam kaže da je ovoj metodi pribjegao zato što u izvorima nije našao dovoljno materijala vezanog uz njegovu temu.

Duby se je prihvatio zadatka da prikaže kako su nastali neki temeljni obrasci bračnog obreda i bračnog života koji se danas rastaču pred našim

očima. Pomoću analize braka prikazao je promjene plemićkih vrijednosti i ponašanja, religijskih pojmova i liturgije, te odnosa laika, klera i društvenog poretka tokom XI i prve polovice XII stoljeća. Pokazao je kako se bračni život temelji na hijerarhiji kojom je prožeto čitavo društvo. Time se dotiče svojeg ranijeg djela o tri reda, svećeničkom, plemićkom i seljačkom, koji svojim strogo hijerarhiziranim odnosima određuju i čuvaju društveni poredak.

Potka djela je slijedeća: u XI stoljeću jasno se očituju dva moralna sustava vezana uz bračna pitanja. Ti sustavi, crkveni i viteški, dolaze u sukob koji se zaoštava razvojem feudalnih odnosa. Krajem XII stoljeća sukob se ublažava, da bismo početkom XIII stoljeća uočili stapanje dvaju modela. Ovu potku ispunja DUBY gustim tkanjem — brojnim likovima muškaraca i žena, pojedinostima njihova života i svojim zanimljivim analizama raznovrsnih izvora (zbirke kanonskog prava, papinska pisma, životi svetaca, genealogije i životopisi kraljeva i velikaša, religiozna drama, poezija, roman).

Crkvena koncepcija braka mnogo nam je bolje poznata, jer je ostala zabilježena u izvorima. Crkveni su ljudi stoljećima promišljali poruke starozavjetnih tekstova o stvaranju čovjeka, Evanđelja i poslanica svetog Pavla i na temelju toga oblikovali stavove o braku. Neki od njih gledaju na bračni život strožim, a drugi blažim okom, no svima je zajedničko mišljenje da je brak usko povezan s grijehom i da su oženjeni ljudi inferiorni neoženjenima, pogotovo nevinima. Biskupi karolinškog razdoblja preuzeli su ta shvaćanja, ali ih je njihova pastoralna služba primorala da ih blaže primjenjuju prilagođujući ih nuždi laičkog života i održanja društvenog poretka. Dapače, mislili su da brak može poslužiti kao sredstvo zaštite vrline među laicima. Crkveni koncili sastavili su pravila bračnog života među kojima su osnovna tri: monogamija, egzogamija i potiskivanje užitka, odnosno grijeha. Dotadašnja liturgija nije poznavala nikakve obrede u vezi sa sklapanjem braka koji se je smatrao potpuno svjetovnom stvari koja u sebi nema ništa sveto. Svećenici su u XI stoljeću nastojali popuniti tu prazninu inzistirajući na zakonitim brakovima, sklopljenim po crkvenim pravilima, uz blagoslov. Svoje su stavove veoma tvrdokorno zastupali, ponajviše zato što su željeli pročititi svoje redove i uvesti strogi celibat. Sukob s laicima do kojeg je radi toga došlo zaoštrili su redovnici koji su, opsjednuti stavom o prijavštini seksa, opteretili muškarce strahom od žena i od seksualnosti.

Muškarcima plemićkog roda iz čitave je te koncepcije bila prihvatljiva jedino tvrdnja o nadređenosti muškaraca ženama, prema kojima su imali dvojaki odnos. Prirodnu privlačivost spolova remetilo je duboko utisnuto shvaćanje o ženi kao utjelovljenju grijeha bludnosti i isključivom krivcu za pad muškarca i izgon iz raja. Ostale odredbe, kao što je zabrana ženidbe unutar sedam koljena, zabrana konkubinata i rastave braka, nisu se uklapale u aristokratski sistem vrijednosti. Ne treba misliti da je u osnovi toga sustava bila želja za slobodnim zadovoljavanjem puti. DUBY naglašava da su ljubavni i seksualni motivi mogli imati svoju ulogu u mnogobrojnim rastavama plemićkih brakova, ali je masovni otpor plemstva prema crkvenom moralu proizašao iz drugačijih shvaćanja o braku. Za velikaša je, pogotovo nakon prihvaćanja agnatskog, vertikalnog sistema srodstva, najvažnija životna dužnost bila očuvanje i povećanje nasljeđa, te prenošenje vrline roda potomcima. Jedino sredstvo kojim je to mogao ostvariti bio je brak. Dakako, neplodnost žene onemogućavala je izvršavanje te zadaće, pa je

velikaš, sukladno svome moralu, morao uzeti drugu ženu, možda dotadašnju prilježnicu. Nadalje, zabrana ženidbe unutar sedam koljena znatno je smanjivala mogućnost pronalaženja žene iz plemenite, časne i bogate obitelji koja bi prenijela potomstvu vrline i imetak te obitelji. Za zaštitu nasljeđa poduzimalo se je sve, kao što pokazuje odnos velikaša prema brakovima svojih potomaka. Očevi su dozvoljavali samo jednom sinu da se oženi, a miraze kćeri nastojali su držati pod kontrolom i nakon njihove udaje i vratiti ih u obitelj, ako je ikako moguće.

Zbog svega toga ne čudi da su plemići na čelu s kraljevima zanemarivali crkvene propise i djelovali u skladu sa svojim shvaćanjima. Svi su ti vitezovi, a pogotovo kraljevi, kao posvećeni, bili duboki vjernici i bojali su se grijeha, ali su smatrali da Crkva nema pravo miješati se u svjetovne stvari i nametanjem svog morala, rituala i jurisdikcije u bračnim pitanjima ugrožavati njihov društveni red i sistem vrijednosti temeljen na važnosti roda, junaštvu i muškoj snazi.

Otpor plemstva podržavali su i heretički pokreti, iako s drugim pretpostavkama. Oni su odbijali sakralizaciju braka smatrajući da Crkva nema veze s tim. Po njihovom mišljenju, svaki je seksualni odnos grešan, pa je svetogrдно posvećivati ga.

Pozicije rigorista (pripadnika klera koji su se zalagali za strogi seksualni moral) oslabljivalo je i suprotstavljanje brojnih svećenika i redovnika koji nisu željeli prihvatiti celibat, smatrajući da im, kao i laicima, brak mora biti dopušten kako ne bi ogrezli u blud. Želeći spriječiti ženidbu i razvrat među crkvenim ljudima, biskupi i opati su inzistirali na tome da dobiju jurisdikciju u tim pitanjima. Kada su je dobili preuzeli su kontrolu i nad laičkim brakom koji se je od tada sve više sakralizirao.

Sakralizacija braka pridonijela je njegovoj vrijednosti. Brak se počine smatrati jedinim ispravnim stanjem za laike. Pravila posvećenog braka izrazio je u zbirci »Panormia«, krajem XI stoljeća, beskompromisni biskup Yves iz Chartresa. Brak smatra spiritualnim, pa je u obredu ženidbe važan jedino duhovni pristanak muža i žene, a ne i tjelesni odnos. Naglašava nerazrješivost braka, ali suce (svećenike) upućuje da u svakom pojedinom slučaju odluče »između milosti i pravde«. Ovaj primjer pokazuje da je Crkva krajem XI stoljeća odstupila od tvrdih rigorističkih stavova i počela blaže gledati na ljudsku prirodu. Osude za prijestupe bile su blaže, a stupanj zabrane ženidbe smanjen je na četiri. Brak se počinje smatrati sakramentom i uspoređuje se s odnosom Krista i Crkve (hijerarhija je neizbježna). Usprikos tome što su zabrane i dalje na snazi, očigledno je da je postignut kompromis i to uz priznanje tijela.

S druge strane, plemstvo je počelo prihvaćati crkvene rituale prilikom sklapanja braka. Osim toga, promjene u ekonomiji i posjedovnim odnosima koje donosi XIII stoljeće osnažile su plemićke obitelji, povećale natalitet među seljacima i omogućile brže cirkuliranje novca. Kao posljedica bogaćenja plemstva javlja se praksa ženidbe svih sinova, čime je riješeno pitanje nasljednika i ukinuta velika prepreka za priznanje crkvenog morala. Točnije, obje su koncepcije odstupile od prvotnih pozicija i stopile se negdje na sredini. Time su riješeni sukobi dvije grupe muškaraca. Položaj žena ostao je nepromijenjen, a ostala je i pritajena mržnja prema njima. Muškarci iz obitelji i dalje će upravljati njihovom imovinom, koristiti se njima sklapanjem probitačnih brakova i strogo kontrolirati njihovu seksualnost, žiglašći ih istovremeno kao bludnice po prirodi. Muški moral očituje se i

u literaturi, pa i u onoj trubadurskoj, udvornoj. Mišljenje žena o svemu tome potpuno je neuhvatljivo, jer niti posredno nije prisutno u izvorima. Zato DUBY završava djelo pitanjem koliko uopće znamo o srednjovjekovnim ženama.

Ovdje sam prikazala samo osnovnu nit DUBYJEVOG istraživanja razvoja shvaćanja o braku. Time nije niti izdaleka iscrpljeno svo bogatstvo i životnost njegova djela, u kojem upoznajemo pobožne i strastvene kraljeve, silovite velikaše, mlade vitezove koji zabranu ženidbe nadoknađuju surovim borbama i križarskim ratovima, vrle žene i kćeri, preljubnice i preljubnike, svece, biskupe, zadržte redovnike i zabrinute svećenike-muževе. Uranjajući u DUBYJEV tekst otkrivamo tragične i uspješne ljudske sudbine, upoznajemo se sa životima svetaca koji su služili kao primjer i odredbama kanonskog prava u vezi kažnjavanja bračnih i seksualnih prekršaja. Analiza književnih djela pokušava razbistriiti maglu koja skriva stvarni život ljudi onoga vremena.

Budući čitalac ne mora se mnogo truditi oko ove knjige — neka je samo otvori, ostalo će učiniti ona sama.

Zdenka Janeková-Römer

ŽIVOT I RAD VUKA STEF. KARADŽIĆA (26. OKT. 1787. + 26. jan. 1864)

Napisao Ljub. Stojanović. Beograd 1924. i 1987.

Govoriti danas u kulturnoj javnosti o Vuku Stefanoviću Karadžiću podrazumijeva već unaprijed da se zna kako je riječ o čovjeku koji je svojim djelom obilježio cijelu jednu epohu u životu srpskoga naroda, istovremeno proširivši svoje značenje i na jugoslavenske narode u cjelini, i na slavistiku kao znanost općenito, pa — prema tome — i na evropsko kulturno stvaralaštvo i nasljeđe u najširim relacijama. Stekavši, na pomalo čudan način, običaj da djelu pojedinih zaslužnih ljudi iz svoje prošlosti pridajemo pažnju samo u kakvim zaokruženim obljetnicama vezanim uz njegov život ili djelatnost, u slučaju 200. godišnjice rođenja Vuka Stefanovića Karadžića naša sklonost prigodničarstvu i ne može se nazvati tako: moglo bi nam se samo zamjeriti da nismo — na općejugoslavenskoj razini — tijekom 1987. godine odali dužno priznanje čovjeku koji je rođen pred 200 godina, a svojim radom zadužio niz prošlih i budućih pokoljenja jugoslavenskih naroda.

Vuku se mogla pokloniti — i poklanja se — pažnja na svim razinama kulturnog života i svim sredstvima društvene komunikacije, no čovjeku od pera — a Vuk je bio prije svega to — pisanom riječju u prvom redu. Za Karadžićeva života i, zatim, dalje, do naših dana, napisano je o njemu mnogo, i u znanosti i općenito; nekoliko je takvih djela u velikoj mjeri pridonijelo današnjem stupnju poznavanja Vukova rada uopće, no jedno je među njima temeljno i nezaobilazno: monografija Ljubomira Stojanovića o Vukovu životu i radu, tiskana još 1924. godine. Nakon te godine, proučavanju Karadžićeva rada nije se ni moglo prići bez Stojanovićeve knjige; od 1924. god. do danas objavljen je znatan broj edicija znanstvenih, stručnih i popularnijih izdanja posvećenih Vuku, no nema nijednog autora koji se nije pozvao na Lj. Stojanovića i njegovu monografiju.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 20

ZAGREB

1987.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Zagreb — Humanističke i društvene znanosti, Zagreb, Krčka 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Cijena ovog broja iznosi 1.000 din

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SR Hrvatske - VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije SR Hrvatske pod br. UP-547/2 — 84 — 1984.

RADOVI 20

Za izdavača
dr. *Nikša Stančić*

Tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

ANTIC dr. LJUBOMIR, Centar za istraživanje migracija, Trnjanska bb, Zagreb

BERTOŠA SLAVEN, student Filozofski fakultet, Zagreb

BRANDT dr. MIROSLAV, ul. Socijalističke revolucije 73, Zagreb

BUDAK mr. NEVEN, Filozofski fakultet, Zagreb

IVELJIĆ ISKRA, Ilica 165, Zagreb

JANEKOVIĆ-RÖMER ZDENKA, Filozofski fakultet, Zagreb

JURIŠIĆ IVAN, Filozofski fakultet — Zavod za hrvatsku povijest, Krčka 1

LAUŠIĆ dr. ANTE, Centar za istraživanje migracija, Trnjanska bb, Zagreb

LOVRENOVIĆ mr. DUBRAVKO, Račkog 1, Filozofski fakultet, Sarajevo

MIJATOVIĆ ANĐELKO, P. Togliatija 12, Susedgrad, Zagreb

MIROŠEVIĆ mr. FRANKO, Zavod za prosvjetno-pedagošku službu SRH, Zagreb

OČAK dr. IVAN, Filozofski fakultet — Zavod za hrvatsku povijest, Krčka 1

PARNICA ROBERT, student Filozofski fakultet, Zagreb

PAVLIČEVIĆ dr. DRAGUTIN, Filozofski fakultet — Zavod za hrvatsku povijest,
Krčka 1, Zagreb

PERIĆ dr. IVO, Istraživački centar JAZU, Lapadska obala 6, Dubrovnik

ROKSANDIĆ mr. DRAGO, Filozofski fakultet, Istorijjski seminar, Čika Ljubina
18—20, Beograd

STRČIĆ dr. MIRJANA, Kumičićeva 42, Rijeka

STRČIĆ PETAR, Arhiv Hrvatske, Zagreb

STUBLIĆ ZLATKO, Vlaška 12, Zagreb

SZABO dr. AGNEZA, Muzej grada Zagreba, Zagreb